

Dr. Tóth Lajos*

Nemzeti önismeret, önbecsülés – nemzettudat A nemzetek közti egyenrangúság és multikulturalizmus alappillérei

Bevezető

A nemzet kialakulását és fejlődését több belső és külső tényező határozza meg. A belső tényezők között a legfontosabb magában a nemzetben gyökerező alkalmazkodó, a változó körülményekhez idomuló és a megújuló, talpra álló képesség. A nemzetet, elsősorban a vezetőit átható távolbalátás és életerő segíti, amely iránytűként szolgál a végveszélyből kivezető út, és a süllyedésből a felemelkedés felé tartó ösvények megtalálásában. A népvándorlás időszakában Közép-Európában letelepedő nemzetek (hunok, avarok) ezeknek a nemzetfenntartó erőknek a hiányában tűntek el a történelem színteréről.

Mindez erőteljes figyelmeztetésül és tanulságként szolgálhat a kisebbségi helyzetbe sodort nemzetrészeknek is. Ezek esetében külső tényezőnek számítanak a nagyhatalmak, amelyek ezt előidéztek – sorsukat meghatározták –, és annak az „uralkodó nemzetnek” hozzájuk való viszonyulása, amelynek fennhatósága alá kerültek. Fontos tényező még az anyaországnak velük való törődése, valamint a közös múlt.

A nemzetté válás, a nemzeti ébredés a magyarságnál is hosszantartó folyamat volt. A reformkorban kezdett kibontakozni. Középpontjában a magyar nyelv védelme és ápolása állt. Ide hosszú és göröngyös út vezetett.

Manapság a széttagolt nemzet összefonódása vált időszerűvé.

A feudalizmus korában a magyarság körében mélyreható társadalmi rétegeződés alakult ki, ami természetesen a Délvidékre is kiterjedt. Ennek káros maradványai az anyaországban egészen a II. világháború utáni időszakig fennmaradtak. Következmenyei az életfeltételek és a műveltségi szint közötti óriási különbségekben – szakadékokban – jutot-

* Dr. Tóth Lajos, nyugalmazott egyetemi tanár, Újvidéki Egyetem, Természettudományi Kar, Újvidék

tak kifejezésre. Az ún. szocializmusban, majd a bukását követő rendszerváltásban – a kapitalizmus vad kinövéseinek következtében – a társadalmi rétegeződés újabb változata alakult ki.

E fejlődést gátló tényezők sorsformáló hatását a vajdasági magyarság is átélte és átéli, átszőve a kisebbségi helyzetéből adódó, gyakran korlátozó, a hátrányos megkülönböztetés különböző fokozatú megnyilvánulásaiival. Felgyülemlett tapasztalataink alátámasztják, hogy jövőnk, fennmaradásunk és a fejlődéssel való lépéstartásunk, valamint a velünk együtt élő többségi nemzettel megvalósuló békés és gyümölcsöző együttélésünk csak a nemzeti egyenrangúság szellemében valósítható meg.

Munkámban elsősorban a vajdasági magyarság nemzettudatának megalapozásával és ébrentartásával, fejlődésének, távlatainak összetett kérdéseinek nevelési vonatkozásaival foglalkozom.

Szeretném, ha munkám a vajdasági magyar értelmiség, az oktatás és művelődés irányítóinál, valamint pedagógusainknál befogadásra s megértésre találna, és felelősségteljes munkájukban támpontul, felgyülemlett problémáink szakmailag és tudományos megalapozottságú, jövőbelátó megoldásához pedig segítségül szolgálna. Ehhez nemzeti önismeretre, önmagunkkal szembeni önbíráló és a problémákat bíráló hozzáállásra van szükségünk.

Nemzeti önismeret

Alapja, múltunk, történelmünk, sajátosságaink, értékeink és gyengeségeink megismerése. Szembenézés önmagunkkal: valódi értékeink megbecsülése, és a mulasztások, hibák számbavétele, ami egyben kizárja az öntömjenezést, a megalapozatlan öndicséretet, önmagasztalást. Mindez komoly feladatként hárul a szülőkre, de főleg az iskolára és a társadalomra. Mivel mi többnemzetiségű társadalomban élünk, a múltban többször hangoztatott – de nem mindig megszívlelt – nevelési szempontot: „aki a sajátját (a saját nemzetét) nem becsüli, az másokét (más nemzetbeliekét) sem képes megbecsülni”. Természetesen nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ez a humánus elvárás a velünk együtt élő más nemzetekre is vonatkozik, ami az egymásrautaltságunkból ered.

A magyarság eredetéről (őshazájáról) és kialakulásáról különböző elméletek születtek. László Gyula, a kettős honfoglalás elméletének

megalapozója, az *Árpád népe* című művében a következőket írja: „Álmos törzse körül megannyi vagy még több törzs, népcsoport, elszakadt néptömegek kapcsolódtak egymáshoz, keveredtek egymással, és így alakult ki a magyar nemzet, indult útnak s laza egységben vonult nyugat felé, érintkezve a már ott tanyázó népekkel, míg meg nem találta a minden képzeletet felülmúló gyönyörű, majdnem kerekre sikerült Kárpát-medencét. Gyakran csúszott át dicsőségből végveszélybe s került a bukás partjára. Ravaszul kellett evickélnie különböző ösvények között. A magyar okosság a történelmi fenyegetettség és a vele született jogérzék-ből fejlődött ki. Kultúrája 900, (sőt 1000) év alatt együtt haladt Európáéval.”¹

Sorsának egyik meghatározójává vált, hogy az új haza népek keresztútjává, átjáró házává vált. A magyarságról többen megállapították, hogy befogadó, toleráns nemzet volt, igyekezvén a más népekkel való békés együttélésre.

A honfoglalást követő nyugat-európai *kalandozásoknak* az I. Ottó német-római császár páncéllal felvértezett nehézlövességétől Augsburgnál elszenvedett vereség (955) vetett véget. E kudarc után következett be *egy pozitív irányú sorsforduló: a kereszténység felvétele*. Az egyházalapító I. Szent István király uralkodását fiának, Imre hercegnek a tragikus halála árnyékolta be (1031), és rá volt kényszerítve, hogy ellenfeleivel, a kereszténység terjesztőinek ellenzőivel való véres leszámolásra. Halálát követően (1038) a *trónviszályok*, a maguk káros következményeivel, átszöttek az Árpád-házi királyok három évszázados uralkodását. A trónkövetelő Koppány (István unokaöccse) legyőzése után, annak fiát, Vazult is kivégezték. Három fia közül kettőt, Andrást és Bélát később hazahívták lengyelországi száműzetésükből, és királlyá választották. András, egy pogány lázadást is átvészelve, 1046 és 1060 között, Béla pedig 1060 és 1063 között uralkodott. Ezt megelőzően rövid ideig az idegen származású Péter (akit később megvakítottak és megöltek) és Aba-Sámuel, István király nőágú rokona volt az uralkodó. (Forrás: *Historia*, 1998/1. – Harc István király koronájáért.)

A nyugtalan évtizedek után, I. (Szent) László trónra lépésével (1077) elkezdődött az állapotok konszolidációja, majd *Könyves Kálmán* uralkodása idején (1095-1116) megindult a rendcsinálás, a törvényhozás (bár ő is „leszámolt” Álmos testvérével, akinek a fiát megvakította).

Utána gyenge királyok következtek (II. István, II. (Vak) Béla, és III. István). *II. András* uralkodásához fűződik az Aranybulla meghozatala, és a neki nem engedelmeskedő német lovagrend kiűzése az országból.

IV. Béla uralkodása idején érte az országot egy nagy *sorscsapás* – a Muhi-pusztai csatavesztés után (1241. április 12-én) bekövetkezett *tatárjárás*, az ország mintegy 2–2,5 millióra tehető lakosságának kb. húsz százalékát gyilkolták meg vagy hurcolták el a tatár (voltaképpen mongol) hordák. A király is csak a Trogir melletti „Nyulak szigetén” talált menedéket. Hiteles feljegyzése szerint a csatára való felkészültségben, a harcosok toborzásában kifejezéshez jutott a széthúzás és a szervezetlenség. Viszont *IV. Bélának* elévülhetetlen érdeme volt a lerombolt országrészek újjáépítésében, várak építésében és városok fejlesztésében.

IV. István király fiával, *I. (Kun) Lászlóval* (akit a „saját” kunjai öltek meg), utód hiányában 1301-ben kihalt az Árpád-házi uralkodóház.

Utána az *Anjou dinasztia* leszármazottai következtek a magyar trónon. *Károly Róbert* (1308-1342) érdemei közé tartozik a kiskirályok feletti győzelme és hatékony gazdasági intézkedései (a lilimosos aranyforint Európa legjobb pénze volt). Az állami kincstár feltöltése céljából még a saját birtokait is bérbe adta. „A békesség és az építkezés királya volt, és Magyarország felemelkedését hozta magával.”² Manapság külön érdekességnek számít, hogy 1335-ben összehívta a visegrádi királytalálkozót, amelyen a lengyel *II. Kázmér* és a cseh *Luxemburg János* vett részt. Utóda *Nagy Lajos* (1342–1382) folytatta előde gazdaságfejlesztő politikáját. Negyven éves uralkodása alatt alakultak ki a királyi városok, a mezővárosok és a bányavárosok (a Felvidéken német bányavárosok jöttek létre), és a székely székek is akkor alakult meg. Közben mind nagyobb méretet öltött a román pásztorok és parasztek beszívargása Erdélybe, a szlovákoké pedig a Felvidék délebbi részeire.

Kialakult a parasztság rétegződése: a jobbágy, a módosabb gazdák és a zsellérek rétege.

Sikeres hódítási politikájával (1370-től lengyel király) nagymértékben megnövelte birodalmát (Petőfi szerint abban az időben három tenger mosta határainkat). Igyekezett a szellemi életet is fejleszteni. 1367-ben Pécsen megalakult az első magyar egyetem.

Luxemburgi Zsigmond (1387–1437) uralkodása idején a török veszély mind közelebb került Magyarország határaihoz. *Zsigmond* király a törökkel vívott nikápolyi „megelőző” csatában súlyos vereséget szenvedett.

vedett. Egész életében a Német-római császárság megszerzéséről álmodozott. Négyéves időszakra (1433) sikerült neki megszerezni a német-római császári címet, viszont elvesztette Dalmáciát. Érdeme, hogy Magyarország belekerült Európa vérkeringésébe.

A Hunyadiak kora Hunyadi Jánossal, a hadvezér és kormányzó feltűnésével kezdődött. Vezérlő eszméje volt az összefogás az országot bomlasztó belső erőkkel és a külső ellenséggel, a törökkel szemben. Kiváló hadvezér volt, amit az 1456. július 21-22-i törökök elleni nándorfehérvári győzelmével bizonyított. Pestisben hunyt el Zimonyban. Váratlan halála meggátolta őt egy hatékony védekezési stratégia és korszerűbb hadsereg-szervezési koncepció kimunkálásában. Halála nagy, szinte pótolhatatlan veszteséget jelentet a magyarság és a délszlávok számára egyaránt.

Fia, *Mátyás király* (1458–1490) igen bonyolult körülmények között, Szilágyi Mihály (Hunyadi János sógora) zsoldos seregének és a magyar köznemesség határozott fellépésének köszönhetően került a trónra.

Miután sikerült megfékeznie a bárói oligarchákat, hozzálátott a déli veszélyeztetett végvidék védelmének megszervezéséhez. A híres „fekete serege”, az első állandó zsoldos hadsereg, háború esetén 2800 gyalogos és lovas katonából állt. Elősegítette a gazdaság, de főleg az ipar, a bányászat és a kereskedelem fejlődését. Átszervezte az adórendszert és az államháztartást.

Távolbalátó gondolkodására jellemző, hogy jobbágy – és polgári sorból emelt maga mellé tehetséges embereket. Hajlandó és képes volt az új, a korszerű ötletek befogadására. Korát megelőzve a felvilágosodott abszolutizmust igyekezett Magyarországon is bevezetni.³ Utat nyitott a humanizmus és reneszánsz szellemének beáramlásához az országba. Budát fővárosság és kulturális központtá fejlesztette. A budai könyvtár kódexeinek, a Corvina-kódexeknek csak a töredéke maradt meg az utókor számára. Az ő korában létesült Budán az első magyar könyvnyomda, Pozsonyban pedig egyetem nyílt. Külpolitikájában a német-római császári cím megszerzésére törekedett. Hódító hadjárataival elfoglalta Sziléziát, Morvaországot, 1485-ben pedig Bécsset is („Nyögte Mátyás bús hadát Bécsnek büszke vára”), de a német fejedelmek mégsem őt választották uralkodóvá. Hódító háborúi hozzájárultak az ország eladósodásához. A törökökkel szemben az aktív védelem taktikáját alkalmaz-

ta. Kialakította a második déli védővonalat, ami a későbbiekben nem bizonyult elegendőnek. A délszláv (akkor már megszállt) területekből elfoglalta Jajce várát és Sabácot.

A magyar nép emlékezetében „igazságos” királyként élt évszázadokon keresztül. Mindössze 47 évet élt. Halála után Magyarországra a *tragédiák egész sora zúdult*.

A bárók a gyenge Ulászló cseh királyt (II. Ulászlót) ültették a magyar trónra. A lakosság 70%-át kitevő jobbágyság (parasztság) helyzete tovább rosszabbodott. A nagy vérveszteséget okozó, 1514-ben kitört Dózsa-féle parasztlázadás elfojtása után a hajdúktól és a parasztoktól megvonták a fegyverhasználatot, aminek súlyos következményei lettek. Miközben török katonai alakulatok és egyéb fosztogató csapatok a rablás szándékával mind gyakrabban törtek be az országba, pusztítást hagyva maguk után, a legveszélyeztetettebb déli részek lakossága északi irányba menekült. Az országban zilált állapotok uralkodtak. 1516-ban a fiatal *II. Lajos* került a magyar trónra, aki nem tudta megakadályozni a főnemesiség viszálykodását, széthúzását. Közben I. Szulejmán szultán Ottomán Birodalma megerősödött. 1521-ben elfoglalta Nándorfehérvárt, 1526-ban pedig már Magyarország megsemmisítésére indult. Hatalmas hadereje az Eszéknél, a Dráván épített hídon átkelve, Mohács irányába vonult. *Az 1526. augusztus 29-én a mohácsi csatamezőn* a százezret meghaladó, jól képzett török haderővel szemben mindössze egy 25 ezres magyar sereg sorakozott fel a végső leszámolásra. A csatamezőről két király (Szapolyai János és a Habsburg Ferdinánd) csapatai „lekéstek”. Emellett a magyar hadvezetés, Tomori Pál kalocsai érsekkel az élen, a hibák és mulasztások sorát követte el. A nagy záporban vívott néhány órás csata a magyar haderő teljes megsemmisítéséhez vezetett. A menekülő *II. Lajos* király is életét vesztette. Az ország három részre szakadt. „Nemzeti létünk nagy temetője Mohács” felirat állt sokáig a csata feltételezett színhelyén emelt emlékművön. Az elmúlt század második felében végzett ásatások eredményeként megállapították, hogy a csata ettől a helytől valamivel távolabb zajlott le. Az ott épített emlékparkban megrázó dokumentumok és felvételek több mint húszezer lemészárolt magyar fogoly, és az egész nemzet szörnyű tragédiájáról tanúskodnak.

Az ezt követő *százötven éves török megszállás (járom)* fejlődést gátló hatásáról tanulmányok és kötetek sora jelent meg.

Magyar szabadságharcok – Az önálló Erdély

A törökök kiűzése után a magyarságra újabb megpróbáltatások, kifosztások és elnyomások vártak a *Habsburgok uralma alatt*, akik a magyarságot németté és katolikussá akarták tenni. Súlyos terhet jelentett, hogy a magyaroknak részt kellett vállalniuk a Habsburgok hódító és védekező háborúiban. Nemeskürty István⁴ csak a napóleoni háborúban elesett magyar katonák számát háromszázötvenezerre becsüli (feltehetően beleszámítva a sebesülteket is).

1554-ben alakult meg az *Erdélyi Fejedelemség*, amely a reformáció hatására protestáns jellegűvé vált. A Habsburg és a Török Birodalom közé ékelődve, bölcs államférfiaknak köszönhetően megtalálta a viszonylagos önállóság, a fejlődés és a fennmaradás biztosításának útját és módját. Ennek alapjait és feltételeit *Bocskai István* erdélyi fejedelem harcolta ki, akit a törökök és a Habsburgok ellen elért komoly hadi sikerei után (nemcsak Erdélyt, hanem a Felvidéket is felszabadította, sőt Bécsset is veszélyeztette) 1605-ben a szerencsi országgyűlésen Magyarország fejedelmévé választották. Véget vetett a Magyarország területén dúló tizenöt éves háborúnak. Jutalmul szabadságot és földet adományozott a hozzá hűséges hajdúknak. Egész életét a zarnokság elleni harcnak szentelte. Korai halála meggátolta dicsőséges útjának (uralkodásának) folytatásában.

Erdély fénykorát *Bethlen Gábor* fejedelemsége alatt érte el (1613–1629). A gazdaság, az oktatás és művelődés terén elért haladás ezt ékesen bizonyítja. Ez a távolbalátó bölcs államférfi elkötelezett híve volt a nemzeti megújulásnak, felemelkedésnek és a vallási toleranciának (a protestáns, elsősorban református iskolák és kollégiumok létrehozása mellett támogatta katolikus iskolák megnyitását is). Nyomdákat alapított és elősegítette a tehetséges erdélyi fiatalok százainak nyugat-európai egyetemeken való továbbtanulását. Az akkori erdélyi szellemi és vallásos élet egyik alapköve a Károli Gáspár által magyar nyelvre lefordított Biblia volt, ami egyben a keresztény erkölcsiséget is táplálta.

Vallási és politikai okokból védelmébe vette az Európa egyes országaiban üldözött protestánsokat. A csehek felkérésére hadjáratot indított a Felvidék északnyugati részének felszabadítására (Besztercebányán elismerésül még a királyi koronát is felkínálták neki). Mivel a Habsbur-

gok (II. Mátyás király) elismerték a Bocskai Istvánnal 1606-ban megkötött bécsi béke minden rendelkezését, 1622-ben békét kötött velük.

Az utolsó erdélyi fejedelem Apafi Miklós volt. Mivel 1662-ben csapatai vereséget szenvedtek a töröktől, a tatárok pedig feldúlták Erdélyt, kénytelen volt visszavonulni.

Erdély bukása után újabb szabadságharcok és összeesküvések bontakoztak ki Magyarországon, melynek indítékai az önkényuralom fokozódása, a császári zsoldosok garázdálkodásai, az elszegényedett lakosság kifosztása volt. Nőtt az elégedetlenség és felháborodás a nemesség körében is.

A Habsburg-ellenes mozgalmak egyik értelmi szerzője és szervezője a főnemesség körében *Zrínyi Miklós*, a szigetvári hős dédunokája volt. Ő egy önálló magyar hadsereg megszervezését tervezte, de fontolgatta a törököktől veszélyeztetett környező országokkal (népekkel) való összefogás lehetőségeit is. Jó példát mutatva, a saját hadseregének az élén 1664-ben fényes győzelmeket aratott (a legnagyobbat Szentgottárdnál) a török felett. Vadászat közben ért halála nagy veszteséget jelentett a magyarok, a horvátok és Európa számára egyaránt.

Az 1664-ben a törökökkel megkötött megalázó vasvári béke, amellyel török fennhatóság alatt hagytak minden meghódított területet, még a főnemesség egy részét is a Habsburgok ellen fordította. Így került sor az ún. Zrínyi-Frangepán elnevezésű összeesküvésre, amelyet az osztrákok lelepleztek. Vezéreit, Zrínyi Pétert (Miklós öccsét), Nádasdy Ferencet és Frangepán Ferencet kivégezték. I. Rákóczi Ferencnek, nagy óvadék ellenében, megkegyelmeztek.

Thököly Imre, mint a bujdosó kurucok vezére 1678-ban kezdte a Habsburgok elleni szabadságharcát. Mint a török szultán szövetségese, igen jelentős hadi sikereket ért el, felszabadította majdnem az egész Felvidéket (a bányászvárosokat). A török Bécsnél elszenvedett veresége után elvesztette az iránta táplált bizalmat, és 1685-ben Nagyváradon túsul ejtették. Híveinek zöme átpártolt az osztrákokhoz. A császári csapatok megostromolták és elfoglalták Munkács várát, amelyet Thököly hitvese, II. Rákóczi Ferenc édesanyja védelmezett. Időközben Thököly megszabadulva a töröktől, haderőt toborzott, felszabadította Erdélyt (Heister tábornokot is fogságba ejtette). Diadalmenete csak egy hónapig tartott. Az osztrákok legyőzték. Csak annyit tudott elérni, hogy Zrínyi Ilonát kiszabadította a fogságból.

Ezzel véget ért a kuruckor.

A Rákóczi szabadságharc⁵

Dr. Csehák Kálmán tömören és szemléletesen jellemzi a délvidéki állapotokat a II. Rákóczi Ferenc szabadságharcát megelőző időszakban és a harcok idején. Szerinte ez a vidék akkor az ország leggyéribben lakott területe volt. Szerémség, de főleg Bácska lakosságának zömét a Csarnojevics pátriárka vezetésével Magyarországra menekült szerbek alkották. Ezért volt Rákóczi számára is fontos, hogy a szerbeket megnyerje a szabadságharc ügyének. Kétszer is lejött a Délvidékre, hogy Óbecsén személyesen tárgyaljon a szerbek vezetőivel. Mint, később kiderült, küldetése nem járt sikerrel.

Kollonich Lipót érseknek, a császár teljhatalmú megbízottjának az volt a célja, hogy Magyarországot a Délvidékkel együtt beolvassza az egységes birodalomba, és az örökös tartományok szintjére süllyessze. Az önállóság elvesztésének e veszélye volt a főindítéka annak, hogy a 27 éves Rákóczi Ferenc, az ország leggazdagabb főnemese vállalja, hogy a szabadságharc élére álljon, számítva XIV. Lajos francia király támogatására. Tisztában volt a magyar társadalomban kialakult rétegződéssel, az egyes rétegek, ill. társadalmi osztályok közötti szakadék következményeivel, a jobbágyság sanyarú helyzetével. Ezért a szabadságharcába bekapcsolódó jobbágyokat mentesítette a jobbági kötelezettségeik alól. Az egységes nemzet létrehozásában látta az ország jövőjét.

1703. június 14-én Bercsényi Miklóssal Lengyelországból visszatért az országba. A nép lelkesedéssel fogadta. 2800 fős seregével átkelt a Tiszán, és ezzel megindult a szabadságharc. A felkelés áterjedt Erdélyre is. Csapatainak létszáma rohamosan növekedett. A szabadságharc egészen 1708-ig jól alakult. 1705-ben a szécsényi országgyűlésen Rákóczit Magyarország vezérlő fejedelmévé választották. Ez után a helyzet mind kedvezőtlenebbé vált. A francia király és mások segítsége is elmaradt. A harctereken is megfordult a kocka. Különösen sorsdöntő volt a Rákóczi legjobban kiképzett és felszerelt hadseregének a trencsényi csatában elszenvedett veresége, amely Ocskay László brigádos árulása miatt következett be. Rákóczi kuruc seregét többé nem lehetett pótolni, mivel a pénztár is közben megüresedett. A fejedelem távollétében Károlyi Sándor fővezér az osztrákokkal 1711-ben megkötötte a *szatmári bé-*

két, amely ugyan büntetlenséget ígért a felkelőknek és visszaállította a nemesi jogokat, lényegében Magyarországot a Habsburgok uralma alá rendelte.

II. Rákóczi Ferenc, akinek a vagyonát elkobozták, nem ismerte el a szatmári békét és leghűségesebb harcostársaival emigrációba vonult. Végül a törökországi Rodostóban halt meg 1720-ban. Hamvait 1906-ban hazaszállították Kassára.

Egyéb sorscsapások

A trónviszályok, a tatárjárás és törökdúlás, valamint az elfojtott szabadságharcok mellett, komoly csapásként érték a magyarságot a rengeteg veszteséggel, véráldozattal járó betegségek, járványok – *a pestis-és kolerajárvány*, amelyek a középkorban pusztítottak. A törökverő Hunyadi János is pestisjárványban halt meg.

Trócsányi Zoltán⁶ adatokkal alátámasztva írja le a járványok pusztító hatását Magyarországon, a 16. századtól egészen a 19. század első feléig. A nép Isten ostora, ill. csapásaként fogta fel pusztításait: „sírás, könyörgés, jajveszékelés hallatszott szerte e hazában.” Külön kiemeli az 1831-es debreceni kolerajárványt.

A járványok mellett sorscsapásként említi az ország egyes részein pusztító *földrengéseket*, amelyek pl. Komáromban 1733-ban és 1783-ban nagy rombolást idéztek elő.

Összegezőképpen megállapíthatjuk, hogy Magyarország a 19. század elején egy megtépzott, a Habsburgoknak alárendelt állam volt, melyre a jobbgység, a nép sanyarúsága és az általános elmaradottság volt jellemző. Tehát, égető szükség volt a megújulásra, a talpra állásra. Szerencsére a magyar főnemesek és köznemesek között felszínre kerültek olyan távolbalátó, kimagasló, a nemzet sorsát szívükön viselő egyéniségek, akik felrázták a nemzetet, és megindították a megújulás, feléledés folyamatát.

A reformkor⁷

A mélyreható társadalmi reformok megindítója gróf *Széchenyi István* volt, de rendkívül fontos szerepe volt ebben Kossuth Lajosnak, báró Wesselényi Miklósnak, Deák Ferencnek, Kölcsey Ferencnek és a

haladó nemesség több tagjának. Széchenyi István apja, gróf Széchenyi Ferenc alapította a Nemzeti Múzeumot és a Nemzeti Könyvtárt. Apja példáját követve a *Hitel* című könyvében Széchenyi István követelte az ősiség törvényének eltörlését, a fejlődés fő akadályainak eltávolítását. 1825-ben a pozsonyi országgyűlésen 60.000 forintot ajánlott fel a magyar Tudós Társaság – a Magyar Tudományos Akadémia – megalapítására. Jó példája nyomán ehhez a nemesség több tagja is hozzájárult. A Magyar Tudós Társaság létrehozása serkentőleg hatott a magyar tudományosság kibontakozására és a tudós társaságok, egyesületek, intézetek megalakítására, valamint a gazdaság fejlesztésére.

A reformkor nagyságai közül kiemelem az erdélyi báró *Wesselényi Miklós* haladásért, felemelkedésért kifejtett munkálkodását és a nemzet önállóságért vívott következetes, kitartó harcát, amiért négy évi pincéfogságra ítélték, ahol majdnem teljesen elvesztette látását. Ady Endre írta róla: „Wesselényi a történelmet élt magyar földnek a modern világra szült valóságos géniusza”.⁸ Ő ismertette meg Széchenyivel saját hazáját, az elmaradottságot, amelyre Berzsenyi Dániel író is felhívta figyelmét. Hazafiságára és humanizmusára jellemző az 1838-as pesti árvíz idején kifejtett önfeláldozó segélynyújtása: több száz segítségért esedező, fuldokló ember kimentése. Hőstettét Vörösmarty Mihály az *Árvízi hajós* című versében méltatja.

Emberiségére szintén jellemző: megértő, együttérző és aggódó viszonyulása jobbágyaihoz, s általában a jobbágykérdéshez. Az idézett könyvben ezzel kapcsolatban a következő leírást találjuk: 1831-ben jobbágyai számára inségalapítványt hoz létre, 1836-ban pedig megalapítja a makkfalvi földműves iskolát.

Hírlapból értesült a szolnoki vidék rossz terméséről, a fenyegető éhínségről. Akkor szándékozott egy újabb birtokot megvásárolni, de a hír vétele után nyomban levéllel fordul intézőjéhez. Szigorúan meghagyja, hogy a vásárlás helyett lássák el élelemmel a rászorultakat, mert nem tudná elviselni, hogy míg parasztjai éhen halnak, ő gyarapodjék. A becsületesség és nagylelkűség mintaképe!

A reformkor alkotó szelleme és a tudományos felfedezések Nyugat-Európában serkentőleg és bátorításként hatottak a tudomány kibontakozására Magyarországon. A legjelentősebb felfedezők közül a következőket emelem ki:

– Semmelweis Ignácot, az anyák megmentőjét;

– a marosvásárhelyi matematikust, Bolyai Farkast és fiát, Bolyai Jánost, aki a semmiből „egy új világot teremtett” az euklideszi geometriában;

- Kitaibel Pált, a klórmész előállítóját;
- Jedlik Ákost, a villanymotor megalkotóját.

A művészet terén is nagy alkotók tűntek fel:

– a zenében, a zeneszerzők sorában Liszt Ferenc és Erkel Ferenc;

– az irodalomban Petőfi Sándor, Vörösmarty Mihály, Arany János, Jókai Mór;

- a szobrászatban Ferenczi István;
- a festészetben Markó Károly és Barabás Miklós;
- az építészetben Pollák Miklós, a Nemzeti Múzeum tervezője.

Az oktatás terén, különösen a reformáció térhódításával, megindult a középiskolai hálózat, (főleg a gimnáziumok) kialakításának folyamata, de a fejlődést ezen a téren is megszakította az 1848/49-es forradalom és szabadságharc.

Újabb megpróbáltatások és vereszeségek

1848 a forradalom éve volt Európában. Ennek hullámai jutottak le Magyarországra is. Az önállóságért vívott harcot a magyar nemesség, a Magyar Országgyűlés békés úton, tárgyalásokkal, egyeztetéssel kívánta elérni. Az 1848. március tizenötödikén a fellázadt pesti ifjúság, Petőfivel, Vasvárival, Irinyivel, Jókaival az élén – megfogalmazott és a lázongó néptömegek által elfogadott 12 pontból álló követeléseket lényegében az országgyűlés is elfogadta, és törvényjavaslatokba öntötte, a bécsi forradalom hatására Ferdinánd magyar király és osztrák császár pedig szentesítette. Egy nagy történelmi pillanatban úgy látszott – hiszen Batthyány Lajos gróf miniszterelnökkel az élén, megalakult az igen tekintélyes személyekből álló *első felelős kormány* –, hogy beköszöntött a szabadság.

Hamarosan kiderült, hogy mindez illúziónak bizonyult. A császár a bécsi forradalom elfojtása után és a nagyszámú nemzetiség kívülről is uszított magyarellenességének felhasználásával, visszavonta a magyaroknak tett engedményeit. Jelacsics horvát bánt küldte a lázadók megleckéztetésére, de ez Pákozdnál nem járt sikerrel.

A magyar kormány szörnyű dilemma elé került. Kossuth Lajos és hívei a külföldi segélyekben, a nemzetiségek vezetőivel való megegyezésben reménykedve, a nemzet erejében bízva, a fegyveres ellenállást, a forradalmat választották. A 9 tagú kormányból heten egymás után visszavonultak. Tehát ebben a sorsformáló, a magyarság jövőjét meghatározó szabadságharcban is kifejezésre jutott a (Ady szerinti) magyar szétválás. Így az országgyűlés által nagy lelkesedéssel megszavazott kétszázezer honvéd csatasorba állítása sem valósulhatott meg – miközben kolerajárvány tizedelte soraikat –, de a külföldi segítségbe való remény is szertefoszlott. Viszont az osztrák császár segélykérelmének – a császárság védelmében – a cári Oroszország maradéktalanul eleget tett. Így elkerülhetetlenné vált a világosi fegyverletétel – a szabadságharc elfojtása, amelyet a haynauai szörnyű bosszú követett. A honvédek tízezrei, köztük Petőfi Sándor, elesetek a csatatereken, vagy áldozatul estek a bitófák alatt, mint az aradi tizenhárom tábornok. Haynau bosszúja igen hosszú nyúlt, és rendkívül kegyetlen volt.

A Nyugat lelkiismerete sem „szólalt meg”. A nagy német költő, Heinrich Heine „felkiáltása” („Lehullott a szabadság utolsó csillaga”) csak vigaszul szolgálhatott Kossuthéknak és a szabadságharc résztvevőinek.

Palmerston, angol külügyminiszter a londoni orosz nagykövetnek – az irónia hangján azt sugallta: „Végezzenek velük a lehető leggyorsabban, mielőtt megszakadna a szíve.”

Kossuth Lajos az emigrációban a toll fegyverével küzdött a magyar szabadságért, önállóságért és az osztrák önkényuralom – a Bach-korszak – ellen. Kidolgozta a dunai népek államszövetségének (konföderációjának) tervét, de a nyugati nagyhatalmaknál – bár befogadták – nem talált megértésre. A magyarság emlékezetében „Kossuth apánkként” élt sokáig.

Az osztrák-magyar kiegyezés – a béke korszaka⁹

A bécsi udvart az Észak-Olaszországban ért kudarcaik és a magyar értelmiség és a nemesség passzív ellenállása kényszerítette a magyarokkal való kiegyezésre.

A sok alkudozás után, 1867-ben megszületett az osztrák-magyar kiegyezés, amelyet Deák Ferencnek, a „haza bölcsének” műveként em-

leettek. Látszólag ez a két szuverén állam szövetsége volt, azonban a közös had- és külügyminisztérium biztosította a bécsi udvar túlsúlyát (dominációját), a döntéshozatalban, ami Magyarország részvételéhez vezetett az első világháborúban, majd a trianoni „átkot” zúdította a magyarságra.

Ugyanakkor vitathatatlan előnye, hogy szélesebbre tárta a magyarság előtt a fejlődés, mindenekelőtt a gazdasági fejlődés útjait, és megnyitotta az oktatás, a művelődés és a tudomány előtt is a kibontakozás kapuit. Ezáltal felgyorsult a gazdasági fejlődés, különösen a vasútépítés, amelyet az ipari forradalom vívmányainak befogadása tett lehetővé. A Ganz-gyár, valamint a Ganz Villamossági Művek európai színvonalon, sőt azt túlszárnyalva gyártotta a mozdonyokat (Mávag-mozdonyokat) és a vasúti kocsikat. 1914-ig 22.000 km vasútvonal épült fel az országban, de fejlődött a folyami és a tengeri hajózás is (Fiume).

A *mezőgazdaság terén* a fejlődés lassúbb ütemű volt. Ezt a megmerevedett birtokviszonyok is akadályozták. Ugyanis az 1848/49-es forradalom után megszűntek a nemesi kiváltságok (az ősiség), de a jobbagyfelszabadítással a parasztság csak a megművelhető termőterület 38-42%-ának jutott birtokába. A zsellérek, a szegény parasztok, bérmunkások milliói sínylődtek szegénységben. Ilyen társadalmi viszonyok között indult meg az 1880-as évek elejétől *a magyarság nagyarányú kivándorlása* főleg Észak-Amerikába, a „reménység szigetére”. Matolcsi Mátyás Új élet a magyar földön című könyvében számukat másfél millióra becsülte (Budapest, 1939). Szerinte ez főleg a magyar arisztokrácia bűne volt, mint ahogy az is, hogy a törökök kiűzése után későn és eléggé lagymatagon kapcsolódott be a Délvidék magyarokkal való betelepítésébe, ellensúlyozva a magyarelles osztrák betelepítéseket. Ez maga után vont, hogy a kitűnő bácskai, bánáti, szerémségi termőföld más nemzeti-ségűek birtokában került, és ezáltal több vidéken a lakosság nemzeti összetétele is a délvidéki magyarság számára kedvezőtlenül alakult.

Ennek a közel fél évszázados békekorszaknak a pozitív irányú folyamatai közül kiemelem a *népszaporulat emelkedését*. Újvári Pál történelemkönyve szerint a kiegyezés éveinek 15,4 milliós lélekszáma a XX. század első évtizedére *21 millióra nőtt*. Ezzel összefüggésben merült fel és képezte sok vita tárgyát *a magyarosítás kérdése, ill. a nemzeti kérdés megoldása*. Ez utóbbi már az 1848-as szabadságharc alatt is felmerült a nemzetiségek politikai törekvéseivel és a magyarok ellen való

fordulásával kapcsolatban. Az 1849-ben megszavazott demokratikus – sokak szerint példaértékű – nemzetiségi törvényt késve hozták meg.

A kiegyezés korában megindult asszimiláció a magyar történészek szerint nem volt kényszerű jellegű – a kultúrfőlény vonzó ereje hatotta át és táplálta.

Az 1868-ban az országgyűlés által elfogadott *nemzetiségi törvény* szavatolta az anyanyelvű oktatást a nemzetiségek számára is, de amikor 1879-ben kötelezővé tette a magyar nyelv tanítását a nemzetiségi iskolákban is, ellenvetést és ellenállást váltott ki a nemzetiségek (főleg az egyházi vezetők) körében. Ezt még fokozták az Apponyi Albert minisztersége alatti, 1907-ben meghozott megszorítások, amelyek kötelezővé tették a magyar nyelv meghatározott fokú elsajátítását a tanulók, valamint a tanítók részére.

A szerbek becskerekai nagygyűlésükön (1907) – e rendelkezés ellen tiltakozva – megállapították: „Azáltal, hogy gyermekeiket a magyar nyelv (alapfokú) elsajátítására kényszerítik, torzszülöttekké válnak” (Istorijska čitanka, Beograd, 1973.).

A törvény alkalmazása az országban élő nemzetiségeknél általában komoly ellenállásba ütközött.

A kiegyezés korának szellemi fejlődését elsősorban a báró Eötvös József nevéhez fűződő (szintén) 1868-ban meghozott *népiskolai törvény* alapozta meg. Bevezette a hatosztályos (6 és 12 év közötti) tankötelezettséget. A népiskolákban a községben beszélt nyelven, tehát a nemzetiségek nyelvén is, tanítottak. Ez a törvény természetesen a Délvidékre is vonatkozott. Eredményeképpen a magyar írástudatlanok száma az ezred végéig 20%-ra csökkent, a nemzetiségek körében pedig ez a csökkenés 30%-ot tett ki, ami igen jelentős eredménynek számított. Növekedett a gimnáziumok száma, és egyetemi-főiskolai központok alakultak ki: Budapesten a Zeneakadémia, az Állatorvosi Főiskola, a Tudományegyetem orvosi kara és a Műegyetem, továbbá Debrecenben, Kolozsváron, Pozsonyban.

1873-ban kapcsolták össze Pestet Budával, és ezt követően az építészeti remekművek egész sora jött létre: az Ybl Miklós tervezte Operaház, a *Steindl Imre* tervezte Országház, a Hősök tere épület- és szoboregyüttes.

A szellemi fejlődést az irodalomban Ady Endre, Arany János, Mikszáth Kálmán, Madách Imre, Gárdonyi Géza, a szabadkai Kosztolá-

nyi Dezső, Jókai Mór, Krúdy Gyula, Babits Mihály, József Attila stb. képviselték. A *festészet* nagy művészei közé tartozik Munkácsy Mihály, Benczúr Gyula, a *zeneművészetet* pedig Kodály Zoltán és Bartók Béla fémjelezték, de feltűntek híres operettszerzők is (Kálmán Imre, Lehár Ferenc stb.).

A tudomány világában is neves alkotók emelhetők ki.

- Puskás Tivadar, a világ első telefonközpontjának a létrehozója;
- Kondó Kálmán, a villamosvasút úttörője;
- Eötvös Lóránd, a gravitációs inga feltalálója;
- Bláthy Ottó, Déri Miksa, Zipernovszky Károly transzformátorra;

– Bánky Donát Csonka Jánossal együtt alkotta meg a porlasztóval működő benzinmotort;

– a verseci születésű Kerpel-Fronius Ödön (1944) felfedezte a csecsemői halálozás okait, s így a gyermekek megmentőjévé vált.

Ezzel párhuzamosan komoly fejlődés következett be a *lapkiadásban*, általában a *kiadói tevékenységben*, *színházak alapításában* – a színházkultúrában.

Ezt a sokirányú, de nem egyenletes fejlődést az első világháború kitörése szakította meg.

A XX. század próbatételei, veszteségei és talpra állásai

Magyarországnak csak veszténivalója volt az első világháborúban. Ezzel tisztában volt Tisza István miniszterelnök is, mégis engedett a német nyomásnak, vagy zsarolásnak, amikor beleegyezett a Szerbiához intézett kockázatos ultimátumba, majd hadüzenetbe, elhintve a világháború kitörésének magvát.

A magyarság óriási vérveszteségeket szenvedett a csatatereken, de a hamis *térképek és népességi adatok alapján* „összekovácsolt” még egy nagy veszteségét a *trianoni békediktátum* róttá ki rá: *elvesztette területének kétharmadát és 3,3 millió magyart szakítottak ki az anyaországból.* Emellett az Antant által kijelölt demarkációs vonalat francia sugallatra átlépő román, szerb és cseh katonai alakulatok garázdálkodása, valamint a különböző megszorítások az országot gazdaságilag (is) a tönk szélére juttatta. Mindez elsősorban a francia miniszterelnök, Clemenceau és d’Esperey tábornok „műve” volt. A tragédiát még betetőzte az 1918-

ban kirobbant, a Károlyi Mihály nevével „fémjelzett” *őszirózsás forradalom*, és a Kun Béla vezetésével 1919-ben kikiáltott, és 133 napig „dühöngő” Tanácsköztársaság. Hogy ez a szétzilált ország mégis fokozatosan talpra tudott állni, ahhoz olyan böles államférfiakra volt szükség, mint Teleki Pál és Bethlen István miniszterelnökök voltak, de akkor is kifejezésre jutott az élni akarásból táplálkozó erő.

Bethlen István mulasztása volt, hogy nem támogatta a Nagyatádi Szabó István által kezdeményezett, korlátozott méretű földreformot. Viszont érdeme a gazdaság konszolidálása és az oktatás fejlesztésének támogatása.

Az oktatás fejlesztése a távolba látó államférfi, gróf *Klebelsberg Kuno* vallás- és közoktatási miniszter (1922–1931) és tehetséges munkatársai nevéhez fűződik.¹¹ Az 1926-os *népiskolai törvény* 3500 új tanterem és közel 2000 tanítói lakás megépítését irányozta elő, s ezáltal a tanyai iskolák hálózatát is bővítették. Az egy tanteremre jutó tanulók száma hatvanról negyvenre, az írástudatlanok száma pedig 10%-ra csökkent.

Az ő ideje alatt vált fontos szellemi erővé a népi irodalom Móricz Zsigmonddal, Kodolányi Jánossal, Sinka Istvánnal, Veres Péterrel, Illyés Gyulával stb. A vajdasági magyar írók közül (a királyi Jugoszláviában) Szenteleky Kornél, sziváci író emelem ki, aki a sorstárs írókat igyekezett a magyarságot összetartó közösségi szellem ápolására biztatni.

A második világháború után, a titói Jugoszláviában több vajdasági magyar író – Herceg János, Fehér Ferenc, Tolnai Ottó, Gion Nándor és mások – tollából jelentek meg értékes prózai művek és verses kötetek.

Klebelsberg Kuno külön figyelmet szentelt a felsőoktatásnak és a tudomány fejlesztésének. Egyetemi központokká alakította Debrecent, Pécsét és Szegedet. Minisztersége alatt először fordítottak jelentősebb összegeket kutatásokra és kutatóintézetek létrehozására. Ez a fejlesztési stratégia, valamint a tudomány világméretű fejlődése ezen a magyar földön is nagykaliberű tudósokat hozott a felszínre, akik közül egyesek Nobel-díjban részesültek:

- Bárány Róbert, orvos 1914-ben;
- Szent-Györgyi Albert, orvos-biokémikus, a C-vitamin felfedezője;
- Hevesi György kémikus 1943-ban, az izotópok indikátorként való alkalmazásáért.

Ezt a gyorsuló fejlődést egy *újabb megtorpanás és összeomlás – a második világháború szakította félbe*. A trianoni békediktátum következményei (traumája) és a nyugati nagyhatalmak elzárkózása a magyarokhoz való közeledéstől (amelyet a Darányi-kormány 1936-ban szorgalmazott) Magyarországot Mussolini fasiszta Olaszországa, majd a hitleri Németország felé sodorta, ami 1940-ben a Berlin-Róma-Tokió tengelyhez vezetett. Magyarország vezetőinek a helyzet téves megítéléséből és egyesek vérmes reményeitől indítatva (ez alól Teleki Pál miniszterelnök józanságával, messzelátásával és önfeláldozásával kivételt képez) 1941-ben hadat üzent a Szovjetuniónak. A História 2005/3-as számában lesújtó adatokat közöl: Magyarország a 4. helyet foglalja el a 620 ezres hadszíntéri veszteségeivel, ami nem öleli fel a holokauszt áldozatait és az SSSR-be malenkiji robotra és a hadifogságba elhurcolt és soha haza nem térő hadifoglyok sokszázezres létszámát.

A párizsi békeszerződés, némileg „megtoldva”, lényegében szentesítette a trianoni békediktátumot. Az ország, különösen Budapest, romokban hevert, miközben a szovjet katonák, a 300 millió dolláros jóvátételi kötelezettséget túllépve folytatták az ország kifosztását – a bűnös nemzeté nyilvánított magyarság tönkretételét.

Az 1957-es országgyűlési választások eredménye (a Kisgazdapárt győzelme) – az ideiglenes szovjet megszállás ellenére – felcsillantotta a reményt a talpra állásra, a békés kibontakozásra.

Az 1949-ben a Rákosi Mátyás által irányított, a Szovjetunió teljes támogatásával véghezvitt államcsíny négy évtizedre megpecsételte az ország és a nemzet sorsát. A magyarságot megfosztották szabadságától, önállóságától, múltjától, nemzeti értékeitől, hagyományaitól. A féktelen terror és a megalázás különböző formáit és durva eszközeit kellett elviselnie, amiről Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című költeményében hű képet nyújt. A szellemi és erkölcsi gúzsbakötés és züllesztés közepette is – főleg az egyetemi hallgatók körében a kimagasló értelmiségiek támogatásával – 1956 nyarán a passzív ellenállás szervezett formái (testületei) jöttek létre. Végül október 23-án „betelt a pohár”, ami *a forradalom és szabadságharc kirobbanásához vezetett*. A megszállók és a hazai hatalombitorlók ellen hihetetlen bátorsággal és önfeláldozással folyó kéthetes hősi küzdelemben nemcsak az ifjak, az értelmiségiek, a dolgozó nép, a honvédség egyes egységei (csoportjai) vettek részt, hanem a 13–15 éves gyermekek is Molotov-koktéllal támadták a szovjet

tankokat. Mi, határon túli magyarok bámulattal és együttérzéssel követ-
tük ezt az emberfeletti, a kommunizmus „erős várán” is éket verő küz-
delmet. Biztatólag hatott és lelkesedéssel hallgattuk a Kossuth Rádióban
megszólalt egyházi vezetők és a magyar népi irodalom nagyságainak
üzeneteit. Rám különösen nagy hatással volt Tamási Áron Magyar fo-
hász és Németh László Emelkedett nemzet című „szózata”, valamint
Nagy Imre forradalmárrá válása. Kilátás nyílt a demokratikus többpárt-
rendszer visszaállítására és az önállóság kivívására. Később tudtam meg,
hogy Veres Péter és Déri Tibor írók is szóltak a tüntetőkhez, és hogy
Sinkovics Imre a Petőfi-szobornál elszavalta a Nemzeti dalt, Bessenyei
Ferenc pedig a Bem-szobornál a Szózatot. A tüntetések forradalom-
alakultak át.

Az egységbe tömörült magyarságot cserbenhagyta a Nyugat, az
Egyesült Államok és az ENSZ is. Petőfit idézve: „Szétszórt hajával, vé-
res homlokával, Áll a viharban maga a magyar”. Albert Camus francia
Nobel-díjas író sorai „A leigázott, bilincsbe vert Magyarország többet
tett a szabadságért és az igazságért, mint bármelyik nép a világon az el-
múlt hús esztendőben” csak vigasztalásul szolgálhattak a forradalom és
szabadságharc életben maradt résztvevői és az egész magyarság számá-
ra.

A „győztesek” bosszúja most is kegyetlen és hosszantartó volt.
Nagy Imréék és még mintegy háromszáz halálraítelt kivégzése, a hosszú
börtönbüntetésre ítélték tízezrei és a 200.000 menekült – akiket a Nyugat
nagy kegyesen befogadott – kiknek hőstettei büszkeséggel tölthetik el
manapság is a világ magyarságát, erősítik nemzettudatukat és az össze-
fogás szellemét. Az árulók, Kádár Jánosnak és Münnich Ferencnek, a
megtorlás vezéreinek és végrehajtóinak emlékét pedig keserű tanulság-
ként kellene megőrizni, felidézve a Szózat biztató szavait: „És annyi
balszerencse közt, Oly sok viszály után, Megfogyva bár, de törve nem,
Él nemzet e hazán”.

Múltunk felelevenítéséből nem maradhat ki a sport szerepe a
nemzettudat ápolásában.

A magyar sportolók kimagasló eredményei a nemzetközi porondon

A magyar sport fejlődése a 19. század végére nyúlik vissza, de
igazi lendületet a két világháború között és a második világháború utáni

időszakban kap. Az 1936-os berlini olimpián tíz aranyéremmel és Németországot és az Egyesült Államokat követő harmadik helyezéssel kivívta a világ elismerését, és hozzájárult a szunnyadó, vagy még csak csírájában létező nemzettudat erősítéséhez a határon túli magyar ifjúság körében is. A londoni, majd 1956-ban, a magyar forradalom és szabadságharc vérvizataros hetei után, a melbourni olimpián is folytatódott ez a sikersorozat.

A magyar labdarúgó válogatott az 1938-as franciaországi világbajnokságon második lett (Olaszország után), majd 1954-ben a svájci világbajnokságon az „aranycsapat” szintén csak második helyezést ért el – Németország után. 1934 és 1944 között Sárosi Gyurka, az aranycsapatban pedig Puskás Öcsi volt a nagy „ász”. Legendák fűződnek a magyar kardcsapat – és itt külön ki kell emelni Gerevich Aladár világbajnokságokon és olimpiákon szerzett aranyérmeit – világra szóló eredményeit, évtizedeken keresztül tartó dominációját, továbbá a női és férfi törvívók, valamint az öttusázók – Balczó Andrással az élen – fényes győzelmeit, aranyérmeit.

A sport terén felmutatott tüneményes haladásnak egyik alappillére a Budapesten megalakult Testnevelési Főiskola volt, amelyből kitűnő testnevelő tanárok, a sport színvonalas szakértői kerültek ki.

A magyar sportolók sikereinek sorában tekintélyes helyet foglaltak el – és ez a mai színvonalra is érvényes – a vízi sportok, úszók, vízilabdázók, a kajak-kenusok és a szertornák bajnokai. Más sportágakban (birkózásban, ökölvívásban, atlétikában stb.) is új csillagok tűntek fel és „törnek az élre” manapság is. Rohanó és levegő-szennyezett világunkban növekvőben van a testnevelés és a sport, általában a testedzés jelentősége, amely szorosan kapcsolódik az egészséges életmódhoz, egészségvédelemre való neveléshez.

Mindez, amit a nemzeti önismerettel kapcsolatban fölvezoltam szoros összefüggésben van az oktatás és a tudomány fejlődésével. Ezért szükségesnek tartom, hogy eddigi (*fejtegetéseimet*) áttekintéseimet kiélesszítsem.

*Az oktatás*¹²

Magyarországon az első iskola kapuit 996-ban Pannonhalmán nyitotta meg a Szent Márton-hegyi kolostor szerzeteseinek kezdeménye-

zésére. Ennek a kezdeményezésnek a folytatása azonban lassan bontakozott ki. Az első óvodát 1828-ban Pesten alapították (Szabadkán 1843-ban). Az ún. sötét középkort a humanizmus és reneszánsz új eszmékkel és alkotásokkal gazdagította a 14–16. században, de a szellemi fejlődés valódi hajtóereje és irányítója a 17. században kibontakozó *felvilágosodás volt*. Legfőbb ideológusai és hordozói neves francia, angol és német filozófusok voltak Hirdették és követelték az ész uralmát, az emberi szellem és alkotóvágy szabad kibontakozását.

Ezek az eszmei áramlatok némi késéssel jutottak el a Kárpát-medencébe, de szerencsére a magyar nemesség körében is akadtak, akik hajlandóak és képesek voltak az új eszmék és újítások befogadására.

Az oktatás fejlesztése előtt a kapukat, lehetőségeket a reformáció, majd a második Ratio Educationis (Tanügyi rendelet, 1806) nyitotta meg. A teljesebb kibontakozás zsilipjeit, mint már felvázoltam, az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés tette lehetővé. Ennek alappillére az 1868-ban meghozott népiskolai törvény volt. A hatosztályos elemi iskolák mellett megkezdődött a középiskolák, a gimnáziumok hálózatának bővítése is. Magyarországon 1948-ig összesen 335 állami, felekezeti és városi, különböző szintű és évfolyamú gimnáziumot alapítottak. Ebből 13 a mai Vajdaság területén működött, felölelve a nemzetiségek nyelvén (szerb, német, rutén, szlovák és lengyel nyelven) folyó oktatást is. Magyarországot (s külön Erdélyt) a középfokú oktatás terén egyes szakértők, a reformáció és ellenreformáció óta nagyhatalomnak minősítették, külön kiemelve a tanulók kollégiumi elhelyezésének és nevelésének jelentőségét.¹³

A jelzett kimutatásban (forrásmunkában) feltűntették a gimnázium alapításának évét, a tanulói létszám alakulását, az ismertebb tanárok és a kimagasló teljesítmény elérő tanulók nevét. A budapesti Fasori Evangélikus Gimnázium tanulói közül pl. Neumann Jánost, Wigner Jenőt, Lukács Györgyöt, Donáti Antalt.

A magyar felsőoktatás fejlődését már bemutattam.

A tudomány

A második világháború alatt és után tovább folytatódott a magyar származású tudósok és felfedezéseiknek növekedése, amiről a következő névsorok tanúskodnak.¹⁴

- Bíró József (1899–1985), a golyóstoll felfedezője;
- Kemény János (1916–1992) az e-mail-t fedezte fel;
- Kálmán Tibor (1881–1963) pedig az áramvonalas repülőgépet;
- Goldmark Péter Károly (1906–1977) a színes televíziót és a mikrobarázdás hanglemezt szabadalmaztatta;
- Gábor Dénes (1900–1979) a tárgyak háromdimenziós formáját kétdimenziós síkon rögzíteni, és arról rekonstruálni képes hologram alkotásáért kapott Nobel-díjat;
- Wigner Jenő a szilárd anyag megfajtásáért kapott fizikai Nobel-díj átvételékor (1963) a következőket nyilatkozta: „Az én történetem Magyarországon a középiskolában kezdődött. Akkor Magyarország nagyon szegény ország volt, de gazdag volt tehetségekben... Megmaradt-e még az a remek magyar középiskola, amelynek aligha volt párja a világon? (a Fasori Evangélikus Gimnáziumra célozva). [Forrás: Híres magyar tudósok, Budapest, 1996.]

Az atomkorszak előkészítésében való részvétel

– Hevesy György (1885–1966) vegyész jutott el a radioaktív nyomjelzéshez, majd a kémiai kormeghatározás, a stabil elemek neutronnal történő aktivizálásának sugárdiagnosztikai kidolgozásához, amiért Nobel-díjat kapott;

– Szilárd Leó (1898–1964) felfedezte, hogy a neutron láncreakció az atomenergia felszabadításához vezethet. Kimutatta, hogy a neutron által kiváltott uránhasadásban újabb neutronok válnak szabaddá. Ferni olasz fizikussal együtt, neki rendkívül nagy érdeme volt az atombomba előállításában. Humanizmusára jellemző, hogy Wigner Jenővel és Teller Edével együtt, ellenezte az atombomba bevetését Japán ellen.

Az űrkorszak kiemelkedő magyar származású tudósai a következők voltak: Galamb József, a 20. század T-model autójának felfedezője; Schwarz Dávid, az első kormányozható léghajó megalkotója; Kármán Tudor a léghajtásos repülőgép tervezője; Szebehelyi Viktor, az Apolló űrhajók pályájának megtervezője; Pavlics Ferenc, a holdbogarón közlekedő űrhajók tervezője; Bejczy Antal, a Holdon, majd a Marson mintákat gyűjtő és elemző automaták tervezője, Kármán Tudor tanítványa. Bay Zoltán, a Hold távolságának mérésére radart tervezett, és a fénysebesség kutatója; Izsák Imre érdeklődési köre és kutatásainak tárgya a távoli égitestek elérése; Szegő Károly, kinek műszereit használták a Marsra küldött orosz űrszondák, majd az amerikaiak is.

Az elektromos számítógép kifejlesztésében a főszerep Neuman János (1903–1957) matematikus nevéhez fűződik. Működésének és alkalmazásának tökéletesítésében fontos szerepük (hozzájárulásuk) volt a következő tudósoknak: Kemény Jánosnak, Gróf Andrásnak, ifj. Simonyi Károlynak, Erdős Pálnak, Lax Péternek és Lovász Lászlónak.

Harsányi János (1920–) a nem kooperatív játékok úttörő elemzéséért kapta meg a Nobel-díjat.

Teller Edét, a „hidrogénbomba atyját” ez a díj „nem illette meg”. Helyette 1958-ban Einstein-díjjal tüntették ki. 1996-ban Budapesten, a Magyarok 4. Világtalálkozóján kihangsúlyozta, hogy „mi magyar tudósok” vagyunk. Ezzel (is) alátámasztotta, hogy a tudománynak nemzeti feladatköre is van. A szerző ezt az igen tanulságos tanulmányát a következő gondolattal fejezte be: „E nagy generációnak világháborúk voltak az iskolái. Az energiagazdag környezet kihozza a tehetségeket.” Szent-Györgyi Albert gondolata figyelmeztetése is ide kívánczozik: „Ha majd minden erőnket az alkotó, építő munkára fordítjuk, és a kultúra terén próbálunk erősek lenni, ha műveltséggel próbálunk kitűnni – a jövő útját egyengetjük.” Mi magyarok, bárhol is élünk a világon, büszkék lehetünk rájuk – mint ahogy a szerbek is büszkék nagy tudósaikra, Nikola Teslára, Mihajlo Pupinra, Jovan Cvijićre, a kitűnő térképészre, Ivo Andrić Nobel-díjas írójukra, stb., nem feledkezve meg arról, hogy felfedezéseikhez, elismeréseikhez hosszú, göröngyös út vezetett. Örökölt adottságaik mellett, ill. arra alapozva, kitarító, állhatatos munkára, és komoly intellektuális erőfeszítésekre volt szükségük. Természetesen ez a művészetekre, neves íróinkra és sportolókra is vonatkozik. A hazai környezet, a szülőföld varázsa bizonyosan erőforrásul szolgálhat számukra. Büszkeségünk természetesen kiterjed a nagyvilágban „befutott”, elismert neves magyar operaénekesekre, népdalénekesekre, zongora- és hegedűművészekre, orvosokra, mérnökökre, táncművészekre, a Hollywoodban befutott filmrendezőkre, valamint a Vajdaságban élő művészeinkre, íróinkra. A kiemelkedő vajdasági magyar tudósok – Pap Endre, Kasztori Rudolf, Szalma József – a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémián tömörülnek.

Mindez együttvéve járul hozzá nemzeti önismeretünk gazdagításához és az önbecsüléshez. Ugyanakkor ez magában foglalja gyengeségeinket, önpusztításunkat – a magyarság körében pusztító alkoholizmust és az ifjúság körében romboló dohányzást, drogfogyasztást és bűnözést

is. Bírálón kell szembenéznünk önmagunkkal, elhárítva az önimádat megkötöttségét, hogy tökéletesebb emberré és fejlődőképesebb nemzetté és nemzetiségekké váljunk.

*A nemzettudat*¹⁵

A nemzettudat vagy nemzeti azonosságtudat kialakítása és fejlettségi szintje a magyarság körében több értekezés és vita tárgyát képezi. A nemzethez kötődés és a vele együtt élő más nemzetekhez való viszonyulás kérdése, különösen az 1990-es évek elején a tájainkon fellángolt nacionalizmus romboló hatásával vált rendkívül időszerűvé. A kisebbségben élő vajdasági magyarság önazonosulása és kötődése úgyszólván létkérdéssé fokozódott. Ezért van szükség a kérdéskör elméleti tisztázására is. A nemzeti tudat, mint a személyiség összetevője, az emberi, a társadalmi tudat részét képezi, amelynek további fő elemei a következők: az erkölcsi és eszmei-politikai tudat. Kialakításában különböző értékrendek, eszmék, erkölcsi és politikai nézetek fonódnak össze, avagy „tülekednek” egymással. Alapjait az ismeretek, az önismeret képezik. Ez egy hosszú folyamat, amely a gyermekkorban kezdődik, az ifjúkorban válik (válhat) hatásossá, de a felnőttkorban is folytatódhat, bizonyos „korrekciókon” mehet keresztül. Amennyiben a szülők és nagyszülők bizonyos fokig magukban hordozzák az anyanyelvi műveltség alapjait beleplántálhatják gyermekeikbe a nemzeti önismeret egyes elemeit. Ebből a szempontból fontos a környezet hatása és a hagyományok ápolása is.

Beállítódására és irányultságára a legnagyobb hatással az *iskolai oktatás és nevelés van*, amennyiben nevelő munkája a személyiség építésének erre a fontos szegmentumára is kiterjed. Ez felöleli az uralkodó eszmék és a társadalmi-politikai rendszer bíráló értékelését is. A nemzeti tudat kialakításában nagy szerepe van az érzelmi kötődésnek. Jelentősége kifejezéshez juthat az egyéni álláspontok, s pozitív attitűdök kialakításában, amelyek irányítólag és sokszor fékezőleg hatnak cselekedeteikre is. A nemzettudat az egyénnek és a közösségnek a vészhelyzetekben iránytűként, a bajban pedig vigasztalásul és bátorításul szolgálhat.

Fejlettségével kapcsolatban – a határon túli és az anyaországi magyarságra vonatkozóan egyaránt – sok bírálat és elmarasztalás látott napvilágot. Szabó Dezső, *Az elsodort falu* című regény szerzője, *A ma-*

gyar *Káosz* című művében így kiált fel: „Öntudatot a magyarságnak!” Ez a felhívás bizonyosan (részben) manapság is időszerű, de csak tudományos igényű felméréssel lehetne egy tárgyilagos helyzetképet kialakítani, amely ösztönző hatással lehetne az oktatásra, a médiára, sőt a családi nevelésre is. Ez szoros összefüggésben van a *hazafisággal*, amelyről Petőfi helyesen állapította meg: „ahol a jog, ott a haza”. Tehát a hazafiságot nem lehet kényszerrel kialakítani. Az eszmei áramlatok és a társadalmi s kisebbségi problémák megértésére, és a politikai fondorlatok és ígéretések megértésére, átlátására *politikai kultúrára és széles látókörre* van szükség, amely a korszerű általános műveltségen alapszik. Kialakításához a sorskérdéseinkről, kisebbségi helyzetünkről és kilátásainkról szervezett viták az ifjúsági fórumokon, az iskolai szakkörökön és a médiában is hozzájárulhatnak a tudatformáláshoz és a fiatalok felkészítéséhez a demokráciába való önálló és aktív bekapcsolódásra és a felelősségvállalásra.

A multikulturalizmus és a nemzeti egyenrangúság alappillérei

Többnemzetiségű társadalmunkban mindig időszerű kérdésként merül fel az itt élő nemzetek és nemzeti kisebbségek közötti viszony alakulása, az egyenlőség és egyenrangúság megvalósítása. Ez a vajdasági magyarság számára is létkérdésnek számít. Mindenekfölött az *egyenrangúság* megvalósításáról van szó, ami a kibontakozási, fejlődési (iskoláztatási), majd munkavállalási, érvényesülési *esélyegyenlőségben* juthat kifejezésre. Magában foglalja a nyelvhasználati jogot a közéletben, a művelődésben és az élet minden területén. Megvalósításra az állami szerveknek és a társadalmi szervezeteknek kell feltételeket biztosítaniuk – az egyenlőség mércéjével. Mivel a nemzeti kisebbségek kisebb létszámúak, velük kapcsolatban gyakrabban kellene alkalmazni a pozitív diszkriminációt, hogy valóban egyenrangú és megbecsült polgároknak érezzék magukat. Ehhez *teljes biztonságra, törvény előtti egyenlőségre és megfelelő légkör kialakítására van szükség*. Mivel a nemzetiségek legjobban ismerik saját problémáikat, szükségleteiket és lehetőségeiket, az *önkormányzat megvalósítása* – aminek semmi köze az elszakadási törekvésekhez – nyújtana számukra szabadabb mozgásteret szellemi és gazdasági fejlődésük irányításában, és a többségi nemzettel, valamint a velük együtt élő más kisebbségekkel a sokoldalú, eredményes együtt-

működés különböző formáit hozhatná létre. Ez a törekvés beleilleszhető a regionalizmus eszméjébe, régiók létrehozásába, amely Közép- és Délkelet Európa országainak és nemzeteinek tervszerű együttműködésén alapszik. Ez csak a kölcsönös megbecsülés és tolerancia szellemében és légkörében valósítható meg. A *tolerancia* gyökerei a kereszténység értékrendjében, a szeretetben, a megbocsátásban, könyörületességben, szolidaritásban rejlenek. A mindennapi életben, az emberi kapcsolatokban az egymás iránti tiszteletben, megértésben, segítőkészségben, együttérzésben nyilvánul meg. Tehát nem elegendő az egymás megtűrése, békén hagyása és a látszólagos nyugalom.

A tolerancia alappillére a kölcsönösség: egymás nyelvének, múltjának, kultúrájának, szokásainak, nemzeti értékeinek megismerése. Ezt elsősorban az *iskolai nevelés* nyújthatja a felnövekvő nemzedékeknek. A felnőtteknek pedig (pótlólag) a média, az ilyen tárgyú kiadványok, a közös kulturális programok, nevelő hatású rendezvények, valamint a közvetlen érintkezés, együttműködés, és megemlékezés különböző formái.

Ebben a tekintetben nálunk (is) – gondoljunk csak az iskolai tantervekre, tankönyvekre (főleg a társadalomtudományi tantárgyakban), az oktató-nevelő munka szellemiségére, a hozzáállásra – sok kívánni- és pótolnivalót állapíthatunk meg. Ezt az egész szerteágazó kérdéskört mélyreható kutató- és elemző munka tárgyává kellene tenni, és egyben hozzálátni a pedagógusok pótló-, illetve továbbképzéséhez, valamint egyes idevágó problémák nyilvános megvitatásához, a televízió, a rádió és a sajtó bevonásával.

Mindez szoros összefüggésben van *anyanyelvű oktatásunk állapotával és fejlődési irányzataival*.¹⁶

Az utóbbi évekre, sőt évtizedekre a *mennyiségi fejlesztés* (az iskolaépületek tatarozása, korszerű taneszközökkel való ellátása, új szakmák bevezetése a szakképzésben stb.) *jellemző*. Az intenzív, folyamatos *minőségi fejlesztéshez továbbra is hiányoznak bizonyos alapfeltételek*: a jól működő és a magyar tanyelvű oktatás szélesebb „skáláját” is felölelő szakszolgálat és oktatásfejlesztő intézet; az oktató-nevelő munka, a pedagógusok, az iskola és az iskolavezetés értékelésének átfogó rendszere, a korszerűbb és magyar szellemiséggel is áthatott pedagógusképzés és továbbképzés.

A korszerűbb tárgyi feltételek biztosítása az oktatásban még ma-
gában véve nem elegendő hatékonyságának növeléséhez. A tananyag
„átadásáról” a „tananyag feldolgozására” kell áttérni, ami az oktatást
tanuló központúvá teszi. Már évszázadokkal ezelőtt is akadtak olyan
gondolkodók, akik előrevetítették egy új szemlélet távlatát. Rousseau
Emil vagy a nevelésről című könyvének (1762) egyik fő gondolata: „A
gyerek ne tanulja a tudományt, hanem fedezze fel azt.”

Dewey (amerikai pedagógus) 1909-ben ezt írta: „Felkészíteni ta-
nítványait az ismeretszerzés készségének megtanítására (kifejlesztésére)
a modern iskola alapvető feladata.”

A 19. század végén *Sickinger mannheimi iskolájában az oktatás
individualizációját* hirdette (a tanulók tudásához, képességeihez, érdek-
lődéséhez való idomítását, alkalmazkodását) és osztályok helyett nívó-
csoportok kialakításával kívánta megoldani.

Az elmúlt évszázadban és évtizedekben a számítógép és egyéb
korszerű eszközök alkalmazásával a problémamegoldó gondolkodásról
több értékes tanulmány jelent meg. Az újítások lényeges vonása a peda-
gógus és a tanuló szerepkörének megváltoztatása, a tanuló érdeklődésé-
nek felkeltése és ébrentartása, valamint aktív részvétele. Ez már az el-
múlt században időszerűvé tette a frontális munka felbontását, illetve
bizonyos fokú háttérbe szorítását, és új oktatási formák (csoportmunka,
tandem) alkalmazását, avagy a frontális munkába beillesztett más mun-
kaformák kombinációját. De Nyugatról eljutottak hozzánk az osztály, a
tantárgy, a tanóra rendszerbe nehezen beilleszthető új tanítási-tanulási
modellek (projekt – vagy tervező módszer –, kooperatív tervezés stb.),
amelyekben kifejezéshez jut a tanuló aktív részvétele, a tervezéstől, té-
maválasztástól kezdve, a munkamegosztásos feldolgozáson keresztül
egészen az értékelésig – önértékelésig. Évtizedek multával iskoláinkban
– kevés kivétellel – a frontális munka van továbbra is túlsúlyban, de a
korszerű oktatástechnika (és a feladatlapok) alkalmazása a tanítás fo-
lyamatát (sok iskolában, ill. osztályban) dinamikusabbá, érdekesebbé
teszi, és az összetettebb, nehezebben érthető anyagrészek megértését és
befogadását az átlagon aluli tanulók számára is megkönnyíti. A jól mű-
ködő, tanulóközpontú iskolában manapság különös figyelmet fordítanak
a tehetségek felfedezésére és a tehetségápolásra, valamint a hátrányos
helyzetben lévő tanulókkal való foglalkozásra. A magyar tannyelvű ok-
tatásnak is hangsúlyozottan meg kell szabadulnia a „régis iskola” és el-

avulttá vált oktatás maradványaitól és önfejlesztően befogadni a tudományosan igazolt célszerű és megvalósítható újításokat. Egyben képessé kell válnia a tantervek és tankönyvek hiányosságainak pótlására. A némi aggodalomra okot adó jelenségek és folyamatok közül kiemelem: *az iskolai nevelés háttérbeszorulását és hiányosságait*, a felszínességet, a kisebbségi szempontból rendkívül fontos nemzeti önismeret és nemzet-tudat fejlesztésében előforduló fogyatékoságokat, a tanulóifjúság körében terjedő káros szokások feletti „elsiklást”, a világnézeti és erkölcsi nevelésben előforduló hézagokat stb., ami fokozhatja bennük a tanácstalanság és kilátástalanság érzését. Természetesen ebben a tekintetben is vannak pozitív kivételek a pedagógusok és a tanulók között egyaránt. E téren is fontos volna az elvárások és követelmények pontosabb meghatározása. Minden iskolának, különösen középfokon, kötelessége tanítványainak felkészítése a helytállásra, érvényesülésre, az akadályok elhárítására, és a valósággal való szembenézésre. Nyitottá kell válnia tanítványai előtt egyéni problémáik, nehézségeik orvoslására, a segítségnyújtásra.

*A vajdasági magyarság fejlődésének és megmaradásának útjai és záloga*¹⁷

A vajdasági magyarság 1944 őszétől, hat évtized alatt a megpróbáltatások és hullámvölgyek során ment keresztül. 1944-ben a kitelepítés és a tizedelés réme fenyegette. A katonai közigazgatás bevezetésével – a legfelső pártvezetőség egyetértésével – megnyitották a bosszú és a népirítás zsilipjeit. Feltehetően több mint húszezer, óriási többségben teljesen ártatlan magyart gyilkoltak meg a kegyetlenség legdurvább eszközeivel. Tito marsall a háború befejezése után (1945-ben) szabadkai beszédében ezekről az atrocitásokról csak annyit mondott, hogy itt (ezen a tájon) „elvégeztünk egy kis leltározást”.

Miután a legfőbb parancsnokság véget vetett ezeknek a „túlkapásoknak”, és a titói Jugoszláviában a testvériség-egység szolamától „zengett a határ”, helyreállt a rend, s megkezdődött az ország békés újjáépítése. Már 1944 végén és 1945 elején megnyitották kapuikat a hatosztályos elemi, majd a következő években a hétosztályos, ill. nyolcosztályos általános iskolák, valamint a gimnáziumok és szakközépiskolák. Magyar tannyelvű iskolát vagy tagozatot is nyitottak majdnem mindenütt, ahol

erre igény volt és biztosítani tudták a feltételeket. Néhány év elmúltával a szórványmagyarság körében megkezdődött az anyanyelvű oktatás sorvadása. 1956-ban pedig egy párthatározat alapján, megindították a magyar és szerb tannyelvű iskolák összevonását, ami az asszimiláció egyik melegágyává vált. A titói rendszerben a vajdasági magyarság az anyaországihoz és a más határon túliakhoz képest előnyös helyzetben volt: szabadon utazhatott a világban, a Vajdaság autonómiáján belül bizonyos önállóságot élvezett, pl. a tantervek elfogadásában és a tankönyvkiadásban, s általában a kiadói tevékenységben. Nálunk *hivatalosan sosem létezett államnyelv*. A két tannyelvű iskolákban az igazgató és igazgatóhelyettes megválasztásának a tanítási (tehát a magyar nyelv) ismeretét fontos kritériumként alkalmazták. Persze abban az ún. öngazgatású szocializmusban is gyakoriak voltak a szavak és a tettek közötti ellentétek és a bürokratikus torzulások.

Jelenlegi állapotainkra a számbeli fogyatkozás és a teljesebb egység hiánya a jellemző. Ijesztő rémképként jelenik meg előttünk, hogy belátható időn belül a többségi magyarság a nagyobb helységekből is szórvánnyá válik. Ez a folyamat már „magával ragadta” Nagybecskerek, Újvidéket és Zombort. Ezekben a városokban, de másutt is, a magyar szülők 30–40%-ig, sőt azt meghaladóan is, szerb tannyelvű osztályokba íratják gyermekeiket.

Az elmúlt évtizedek pozitív, biztató fejleményeként emelem ki az anyaország által nyújtott támogatást, amellyel, a Vajdaság mellett, a horvátországi és muraközi magyarságot is felölelték.

1989-ben Magyarországon bejelentették, hogy a kormány a kultúrpolitikát kultúrnemzeti alapon gyakorolja, és megnyitja a magyarországi kulturális-tudományos-oktatási intézményeket a határon túli magyarság előtt. A Magyar Tudományos Akadémia a világban szétszórta élő magyar tudósok számára létrehozta a külső tagság intézményét, 2000-ben pedig köztestületi tagságát is kiterjesztette a határon túli magyarságra.¹⁶

A nagyobb segélyakciók közül a legfontosabb az újvidéki felsőoktatási Apáczai Kollégium, valamint a szabadkai és zentai magyar tehetségápoló gimnáziumok létrehozása. A könyvkiadást és a magyar médiát is segítik.

Emellett a magyar ajkú és anyanyelvükön tanuló általános és középiskolai diákok és egyetemi hallgatók is tanulmányi segélyben részesülnek.

Ami *jövönket illeti*, érezzük, hogy sorainkban, főleg fiataljaink körében léteznek egyelőre lappangó, vagy csak fel-felbukkanó szellemi és erkölcsi erők, szilárd jellemű, megalkuvást nem ismerő személyiségek, akik megindíthatnák, illetve támogathatnák a *szellemi, erkölcsi és gazdasági* felemelkedés irányában kibontakozó folyamatot, amely új s biztató távlatokat nyitna a vajdasági magyarok és a velünk együtt élő más nemzetek előtt is.

A vajdasági magyar nyelvű médiával és irodalommal szemben komoly elvárások támaszthatók, és nagy felelősség hárul azokra, akik sorskérdéseink feltárása, megvilágítása és a megoldások taglalásával foglalkoznak.

Jogosan merül fel a kérdés: *Mit várhatunk el a nemzetközi szervezetektől?* Végső ideje, hogy az *Európai Unió* lagymatag hozzáállásán túllépve, „öntsön tiszta vizet a pohárba” és fogadjon el egy *Kisebbségi Chartát*, amely meghatározza mindazokat a jogokat, amelyek szavatolják a nemzeti kisebbségek egyenlőségét és egyenjogúságát, szabad kibontakozását és fejlődését, azonosságtudatuk és nemzeti értékeik megőrzését. Egyben kizárják a nemzeti létüket, fennmaradásukat veszélyeztető, jogcsorbító és megalázó, nyílt vagy burkolt törekvések hatósági támogatását, avagy gerjesztését. A Kisebbségi Chartát egy hiteles adatokkal alátámasztott melléklettel kellene kiegészíteni, illetve alátámasztani.

Ez a „nyitott könyv” alapul és indítékul szolgálhatnak annak az időszerű kérdéskörnek, beleértve a jogcsorbításokat, és a kisebbségellenes törvényalkotásokat is, az *Európai Tanácsban* történő megvitatásához és helyzetértékeléséhez, de a szükséges intézkedések (figyelmeztetések, megrovások) foganatosításához is. Egy ilyen légkör kialakításához globalizált, pénzhajszától, profitéhségtől, mohóságtól áthatott világunk megtisztulása nyújtana kedvezőbb feltételeket és megfelelő légkört.

A magyar irodalom, a magyar tudományosság és szellemiség kisugárzása is az eddiginél sokkal többet tehetne értékeink és gondjaink megismertetéséért, elsősorban Nyugat-Európában, az Egyesült Államokban, de a fejlődésben lévő közel- és távol-keleti országokban, valamint a környező országokban is. Az informatika korában erre sok lehetőség kínálkozik, de rendkívül fontos, hogy akik a világot tájékoztatják

múltunkról, vajúdasainkról és ocsúdásunkról, ezt kellő felkészültséggel és felelősséggel vállalják.

Felhasznált irodalom:

1. Váradi Péter: A magyar lélekről – A magyar okosság természetrajzához. Hitel, Budapest, 2010/8.
2. Csehák Kálmán: Magyarország története a Hunyadiak korától az 1956-os forradalomig és szabadságharcig. Ismeretterjesztő füzetek, Újvidék, 2002.
3. Tóth Lajos: Történelemtanításunk alappillérei, VMTT, Újvidék, 2003.
4. Nemeskürty István: Magyar századok, Szabad Tér, Budapest, 2006.
5. A Nagy Fejedelem szabadságharca, VMTT, Újvidék, 2004.
6. Trócsányi Zoltán: Kirándulás a magyar múltba, Budapest, 1937.
7. Závodszy Géza: Történelem az általános iskola 7. osztálya számára, Korvina Kiadó, Budapest, 1998
8. Barabás Tibor: Egy nép nevelői, Élet és Tudomány, Budapest, 1959.
9. Újvári Pál: Történelem a középiskolák III. osztálya számára, Tankönyvkiadó, Budapest, 2002.
10. Mészáros István: Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája 1996–1948, akadémia Kiadó, Budapest, 1988,
11. Pál Tibor: A magyar nemzet és Magyarország története – Kiegészítés a 8. osztályos történelemhez, Tartományi Tankönyvkiadó, Újvidék, 2006
12. Mészáros István: Mióta van iskola? Móra Ferenc Kiadó, Budapest, 1982.
13. Comenius Magyarországon – Sárospatakon, Tankönyvkiadó, Budapest, 1972.
14. Marx György: Magyarok a világban a 21. században, História, 2002/5-6.
15. Görömbei András: A nemzeti önismeret értékei – Értékek és dimenziók a magyarságtudományban, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2005.
16. Tóth Lajos: Anyanyelvű oktatásunk minőségi fejlesztésének alaptevézői, VMTT, Újvidék, 2009.
17. Tóth Lajos: Hogyan látom a vajdasági magyarság jövőjét a múlt tapasztalatai alapján, VMTT, Újvidék, 2008.